

Het dienstwerk van de verzoening

*Jan Vanden Berghe,
dienst vredesspiritualiteit Pax Christi Vlaanderen*

Het dienstwerk van de verzoening behoort tot de kern van de zending van de Kerk in de wereld. Hoe mogen we dit verstaan? Eerst willen we beklemtonen dat God de eerste stap zet in de verzoening. Daarna staan we stil bij onze specifieke opdracht met betrekking tot verzoening. Diverse vormen van verzoening komen ter sprake. We focussen zowel op verzoening in de relaties met mensen rondom ons als op verzoening in de grote wereld. Er is ook aandacht voor het sacrament van boete en verzoening.

God zet de eerste stap in de verzoening

In een brief aan de christenen van Korinte schrijft Paulus: *“Het is God die door Christus de wereld met zich heeft verzoend: hij heeft de wereld haar overtredingen niet aangerekend”* (2 Korintiërs 5, 19). Dit betekent: God heeft de eerste stap gezet! Via Jezus heeft God ons duidelijk gemaakt dat ons kwaad geen einde stelt aan zijn liefde voor ons. Gods liefde is immers onvoorwaardelijk, niet aan voorwaarden gebonden. God is Vader en alle mensen zijn zijn kinderen.

“Laat u dus met God verzoenen”, zo gaat Paulus verder in de volgende zin. Ga in op dat gebaar, vertrouw u toe aan die blijde boodschap, dat Goede Nieuws. Durf dus geloven in God zoals Jezus die verkondigde en present stelde. Volg Hem in zijn visie op wat ‘godsdiens’ (dienst aan God) vraagt en hoe godsdiens moet functioneren. Godsdiens mag niet leiden tot zelfgenoegzaamheid (cf. de parabel van de farizeeër en de tollenaar), mag ook niet leiden tot oordelen en veroordelen van mensen, mag geen mensen uit elkaar halen (geen tafelgemeenschap weigeren met tollenaars en zondaars).

Een verkondiging die regelmatig deze accenten laat horen, is een eerste manier waarop ons ‘dienstwerk van de verzoening’ gestalte krijgt. Helemaal zoals Paulus het bedoelde. Een bevrijdende, maar ook richtinggevende boodschap!

Dialog als weg naar verzoening

Mensen willen graag met elkaar in goede verstandhouding leven. Maar de ervaring leert dat dit niet zo makkelijk is. We verschillen van elkaar – dus zijn er conflicten, en dat moeten we ook niet willen verhinderen. Wat we wel moeten verhinderen, is het ‘geweld’ waartoe

conflicten zo gemakkelijk leiden. We moeten niet zozeer werken aan conflictpreventie, wel aan geweldpreventie.

De Franse taal helpt ons om het woord ‘verzoening’ in zijn juiste context te plaatsen. Het Frans kent twee woorden die naadloos bij elkaar aansluiten, *‘conciliation’* en *‘réconciliation’*. *‘Conciliation’* duidt op het proces van zich afstemmen op elkaar, de violen stemmen. Hoe kun je twee uiteenlopende standpunten bij elkaar brengen? Door de dialoog aan te gaan, te luisteren en te spreken, met respect voor de ander en respect voor jezelf, op zoek naar een ‘uitweg’ waarmee beiden kunnen leven. Dat is *‘conciliation’*.

Dit gesprek loopt evenwel niet altijd van een leien dakje. Er vallen verwijten, dreigementen worden geuit, deuren slaan dicht... We voeren oorlog, in het klein of in het groot. Na zulke episodes is het tijd voor *‘ré-conciliation’*, zich *opnieuw* afstemmen op elkaar, het gesprek hervatten... Als de wapens zwijgen kunnen de onderhandelaars weer aan tafel gaan. Als de gemoederen bedaard zijn, kan het gesprek herbeginnen.

Overal waar we de dialoog tussen mensen stimuleren – ook ‘het moeilijke gesprek’ – en daarin het voorbeeld geven, zijn we goed bezig met het ‘dienstwerk van de verzoening’. Het gesprek weigeren of verbieden is géén dienst aan de verzoening.

Verzoening door bemiddeling

Van echte verzoening tussen mensen kan slechts sprake zijn als beide partijen dat verlangen. Alleen dan kan de band hersteld worden. Als buitenstaander kunnen we in zo’n geval mensen de weg tonen naar een bemiddelaar, of zelf proberen te bemiddelen; dit wil zeggen: het moeilijke gesprek mogelijk maken door het in goede banen te leiden. Niet min en niet meer. Dat is echt ‘dienstwerk van de verzoening’.

Daarbij is het wel belangrijk de grenzen en de mogelijkhedenvoorwaarden van het bemiddelingswerk onder ogen te zien. Een bemiddelaar kan zijn werk slechts doen als hij het vertrouwen geniet van beide partijen. Hij mag niet oordelen, mag geen partij kiezen – wat niet altijd gemakkelijk is. Hoe vaak gebeurt het niet dat iemand bij ons zijn (haar) nood komt klagen, en we onmiddellijk sympathiseren met het ‘slachtoffer’? Een bemiddelaar moet kunnen sympathiseren met beide partijen, moet in staat zijn tot ‘meervoudige partijdigheid’, vanuit het besef dat in veel relaties mensen tegelijk ‘dader’ en ‘slachtoffer’ zijn, medespelers in een pingpongspel dat al een hele tijd aan de gang is.

Een bemiddelaar is in zijn opdracht geslaagd, als de dialoog eerlijk en respectvol verliep. Dan heeft hij zijn taak goed vervuld. In welke richting de conclusies gaan, hangt niet van hem af. Wordt het opnieuw ‘verzoening met elkaar’? Of loopt het uit op het wederzijds aanvaarden en regelen van een scheiding, het erkennen van het feit dat verder samen optrekken niet mogelijk of wenselijk is? In beide gevallen heeft de bemiddelaar zijn ‘dienstwerk van de verzoening’ verricht. U denkt bij het lezen hiervan misschien aan relaties tussen gehuwden of samenwonenden? Heel terecht. Maar ik denk ook aan ‘werkrelaties’ zoals in het pastorale veld.

Verzoening is soms aanvaarden wat niet te veranderen is

Soms bestaat het 'dienstwerk van de verzoening' er inderdaad in mensen te helpen om te aanvaarden wat ze niet kunnen veranderen. Mensen helpen om zich te verzoenen met de werkelijkheid zoals die is. Om zonder bitterheid verder te kunnen leven. Om niet levenslang de gevangene te zijn van het kwaad dat anderen hen hebben aangedaan, of gebukt te lopen onder een ondraaglijk schuldgevoel bij het zien van hun eigen aandeel in wat scheefliep.

De '*Werking voor gescheidenen*' en de '*Groiegroepen vergeving*' van de dienst voor Gezinspastoraal in het bisdom Brugge helpen mensen om hun verleden te aanvaarden, en dit zonder zichzelf te veroordelen of af te schrijven. Het zijn in deze betekenis sterke vormen van 'dienstwerk van de verzoening'. Ze laten mensen voelen dat ze met vallen en opstaan mogen leren 'mens worden'. Dat was toch Jezus' blijde boodschap?

Werken aan verzoening in de grote wereld

Wereldwijd werken aan verzoening, tussen landen en volkeren, vraagt taai geduld en uithoudingsvermogen. Martti Ahtisaari ontving in 2008 de Nobelprijs voor de Vrede omwille van zijn bijdrage tot de wereldvrede als bemiddelaar vanuit de Verenigde Naties. In Namibië, in Indonesië, in de Balkan, in Noord-Ierland... Het vertrouwen winnen van elk van de strijdende partijen, aan elke kant het verlangen naar vrede voeden, en dus het verlangen om met de tegenstander aan tafel te gaan zitten, voortdurend duidelijk maken dat het niet de bemiddelaar is die 'vrede sluit', maar dat alleen de betrokken partijen dat kunnen doen – zo heeft Ahtisaari zijn taak verstaan en vervuld: 'dienstwerk van de verzoening'.

Sant'Egidio heeft in de laatste dertig jaar al vaker een dergelijke bemiddelende rol vervuld bij conflicten tussen landen of bevolkingsgroepen. Het begon in Mozambique, in de jaren '70, waar ze op vraag van een lokale bisschop met 'ontwikkelingshulp' begonnen, maar al vlug constateerden dat echte vooruitgang onmogelijk zou zijn zolang er geen einde kwam aan de burgeroorlog tussen de regering (Frelimo) en de guerrillatroepen (Renamo). De 'begeleiding' duurde meer dan 10 jaar: eerst het conflict leren begrijpen, vanuit beide partijen; daarna het vertrouwen winnen door met elke partij in gesprek te gaan; tenslotte het gesprek tussen de twee partijen organiseren en begeleiden. De vier bemiddelaars (2 van Sant Egidio, een Mozambikaanse bisschop en een Italiaanse volksvertegenwoordiger) beperkten zich tot het ondersteunen van de dialoog, om zodoende het wantrouwen en de haat af te bouwen, en beide partijen te doen zoeken naar wat hen verbond. De gespreksfase zelf duurde 27 maanden en eindigde op een vredesverdrag op het feest van Franciscus van Assisi, 4 oktober 1992. Echt 'dienstwerk van de verzoening'!

Oproepen tot verzoening versus werken aan verzoening

Na de Tweede Wereldoorlog heeft de kerkelijke overheid in ons land de bevolking herhaaldelijk opgeroepen tot verzoening. "*Vraag is of een dergelijke oproep vanwege kerkelijke gezagsdragers het verzoeningsproces wel bevordert. De gelovigen waren immers*

belangrijke actoren tijdens de oorlog. Zij waren daders en slachtoffers van misdaden, van wraak en vergelding – of ze keken een andere kant op. Wanneer hun geestelijke, culturele en politieke leiders “amnestie” of “verzoening” in de mond nemen, kan dit daarom nooit geheel neutraal zijn, al geloven ze dat graag. Om die illusie in stand te houden, werd een diepgravende analyse van het probleem telkens vermeden en dat versterkte in brede kring de twijfel betreffende het belangeloze karakter van deze oproepen.” (Luc VANDEWEYER, Amnestie voor oorlogsfeiten. Een probleem van verzoening voor de kerk in België, in: Roger BURGGRAEVE en Johan DE TAVERNIER (red.), *Terugkeer van de wraak*, Averbode 1996, blz. 186)

Moge het duidelijk zijn: een oproep tot verzoening kan alleen uitgaan van iemand die helemaal buiten het conflict staat. Wie op een of andere manier betrokken partij is, en vanuit die positie tot verzoening oproept, verdoezelt daarmee – wellicht ongewild – de eigen betrokkenheid, en maakt daardoor de verzoening alleen maar moeilijker.

Verzoening veronderstelt dat de waarheid aan het licht mag komen, vraagt erkenning van de feiten. De “*Commissie voor Waarheid en Verzoening*” die in Zuid-Afrika gewerkt heeft onder impuls van mgr. Desmond Tutu, zal in de geschiedenisboeken een voorbeeld blijven van echt ‘dienstwerk van de verzoening’. De “*Commissie voor Eenheid en Verzoening*” die president Kagame in Rwanda oprichtte daarentegen, zal een voorbeeld blijven van hoe het niet moet. Het is niet toevallig dat het woord ‘waarheid’ in de naam van die commissie niet voorkomt!

Verzoening door vergeving

De vredesbeweging “*Pax Christi*” is ontstaan op het einde van de Tweede Wereldoorlog, als een ‘verzoeningsbeweging’. Marthe Dortel-Claudot, een Franse 37-jarige klassieke filologe, stootte in het najaar van 1944 biddend op de uitdagende Jezuswoorden “Bemin uw vijand, doe wel aan die u haten, bid voor hen die u vervolgen”. Ze kwam er uiteindelijk mee terecht bij bisschop Pierre-Marie Théas, die gevangen genomen werd omdat hij opriep om de Joden tegen de Nazi’s te beschermen. In het strafkamp van Compiègne nodigde hij meteen Franse officieren uit om ook voor het Duitse volk te bidden.

Met zijn tweeën begonnen ze onder de naam “*Pax Christi*” aan een verzoeningscampagne, met als eerste doelstelling bij de Franse bevolking het *wij-zij-denken* te doorbreken, dat ‘de’ Duitsers verantwoordelijk stelde voor alle oorlogsellende, en ‘de’ Fransen alleen zag als de slachtoffers. Toen mgr. Théas in 1948 opnieuw een voet op Duitse bodem mocht zetten en de Duitse bevolking rechtstreeks kon toespreken, begon hij namens de Franse bevolking vergiffenis te vragen voor het kwaad dat zij de Duitsers hadden berokkend in de loop van de geschiedenis. Zo verrichtte hij echt ‘dienstwerk van de verzoening’.

Het erkennen van het eigen aandeel in het kwaad is altijd een belangrijke stap bij het werken aan verzoening tussen personen, volkeren en bevolkingsgroepen. Dat geldt ook voor het gesprek tussen de gemeenschappen in ons land. Blijven hameren op het kwaad dat de andere ons aandeel, is steriel. De eigen verantwoordelijkheid erkennen en benoemen zorgt voor een vruchtbaar begin van een echte dialoog.

Het sacrament van verzoening en vergeving

Ons 'dienstwerk van de verzoening' loopt van tijd tot tijd uit op een feest, waarin we de verzoening en de vergeving vieren. Dank zij de eindeloze barmhartigheid van God mogen we verzoend zijn met onszelf, en ons verzoend weten met Hem. Zodra het besef tot ons doordringt van het kwaad dat we deden en het goede dat we nalieten te doen, en het verlangen om 'op te staan' weer vaste vorm krijgt, komt Gods milde vergeving ons tegemoet.

Gelukkig zijn de biecht- en boetevieringen in de laatste decennia, evenals de persoonlijke biechtgesprekken, opnieuw echte vieringen van Gods barmhartigheid geworden. Daarin wordt de falende mens niet zozeer met zijn neus op zijn eigen tekortkomen gedrukt, maar uitgenodigd om op de eerste plaats zijn ogen te richten op Jezus, en via Hem op dé Barmhartige. Waar we op die manier het sacrament van verzoening 'vieren', zitten we aan de bron van ons 'dienstwerk van de verzoening'.

(oorspronkelijke tekst) We zijn evenwel niet goed bezig, als we de indruk zouden wekken dat Gods vergeving pas in werking treedt bij een persoonlijke biecht, of als we de verzoening met God loskoppelen van de (poging tot) verzoening met elkaar. Toch is dit laatste een dimensie die in een biechtviering wel eens zou durven ontbreken. *"Als je je gave naar het altaar brengt, en je je daar herinnert dat je broeder of zuster je iets verwijt, ga je dan eerst met die ander verzoenen."* (Matt. 5,23-24). Mutatis mutandis: *"Als je naar een biechtviering gaat..."*

(officiële tekst geworden) We zijn evenwel niet goed bezig, als we de verzoening met God loskoppelen van de (poging tot) verzoening met elkaar.

Waarom vindt Jezus dit zo belangrijk? Welke bekommernis proeven we hierin? Waarom bij Hem zo'n sterke nadruk op vergeving schenken en vergeving vragen? Ongetwijfeld omdat 'het goede samenleven' niet lang zal duren als mensen daaraan onvoldoende aandacht en tijd besteden. Jezus liet ons een God zien die op het geluk van mensen bedacht is. En mensen zijn pas echt gelukkig als ze in staat zijn op een goede manier met elkaar verbonden te leven. Als iemand in de biecht belijdt dat het hem spijt dat hij op het werk een collega heeft gepest, vertrouwt hij zich ook op dit punt toe aan Gods grote barmhartigheid in Jezus. Daarbij geeft de persoon in kwestie blijk van het besef: "Pesten is slecht in de ogen van God én pesten is slecht voor mijn medemensen". Maar als hij of zij er nooit aan gedacht heeft dit aan die collega te laten weten, heeft hij nog niet begrepen waar het Jezus om te doen was. Hoe zou het 'goed' kunnen worden, als er in dat geval geen belijdenis is naar die collega toe? Daarop de aandacht vestigen, en biechtelingen aansporen om die stap te zetten, is ook echt 'dienstwerk van de verzoening'.

Christus, icoon van verzoening

"Christus, onze verzoening" is de naam van een grote icoon die Pax Christi International in 1999 heeft laten maken in een klooster in de buurt van Jeruzalem. Christus is onze

verzoening! Alles wat bij ons met 'verzoening' te maken heeft, heeft inderdaad met Hem te maken. Hij is de bron van verzoening en vergeving in ons midden. Hij roept ons op om vergeving te schenken en te vragen, om zorg te dragen voor elkaar en voor onze relaties, om niemand af te schrijven of uit te sluiten, om ook voor onze tegenstanders goed te zijn en respectvol om te gaan met wie het ons moeilijk maken. De Pax Christi icoon van verzoening is een bijzonder mooie en inspirerende uitbeelding van tal van Bijbelse facetten van verzoening en grensoverschrijdende ontmoetingen van God in Jezus en in zijn Kerk doorheen de eeuwen.

Maar eerst en vooral herinnert Jezus Christus ons aan zijn 'blijde boodschap': dat God ons voorgaat, dat Hij met zijn grote milde liefde naar ons toekomt. Dat we ons nooit hoeven te laten verlammen door ons verleden, maar ons totaal mogen toevertrouwen aan Zijn barmhartigheid alleen, zoals Jezus die verkondigd en getoond heeft. Ons 'dienstwerk van de verzoening' verdient extra aandacht in de veertigdagentijd, de voorbereidingstijd op Pasen. Het is de Opgestane zelf die ons in die periode jaarlijks opnieuw uitnodigt om op zijn woord te vertrouwen: dat we, met vallen en opstaan, mogen 'mens' worden, 'medemens', met velen goed verbonden en zonder angst levend voor Gods aangezicht. Als een gelukkig mens!

Geschreven voor de pastorale conferentie van maart 2009, bisdom Brugge